

Ivan Viđen

Samostalni istraživač

Prethodno priopćenje / *Preliminary communication*

14. 9. 2007.

Jelena Dorotka Hoffmann (1876–1965.) – tragom zaboravljene kubističke slikarice

Ključne riječi: Jelena Dorotka Hoffmann, Dubrovnik, Pariz, kubizam

Key Words: Jelena Dorotka Hoffmann, Dubrovnik, Paris, cubism

U radu se prvi put iznosi biografija slikarice Jelene Dorotke Hoffmann koja je od 1907. do 1914. godine živjela u Parizu i imala vlastiti atelje na Montparnassu. Ondje je upoznala mnoge vodeće ličnosti svjetskog slikarstva (Matisse, Chagall, Picasso, Van Dongen, Léger, Laurencin), a radila je neko vrijeme i u Matisseovoj slikarskoj školi. U Parizu je prijateljevala s Marie Vassilieff, osnivačicom poznate pariške Académie Russe (Académie Vassilieff), a upoznala je i Ivana Meštrovića. Po izbijanju Prvog svjetskog rata napustila je Francusku i nakon višegodišnjih lutanja po Europi vratila se 1922. godine u rodni Dubrovnik u kojemu je u potpunoj anonimnosti živjela sve do smrti.

Mnogi stariji Dubrovčani, pogotovo stanovnici Konala i Pila, još se posve jasno sjećaju visoke i elegantne ženske pojave uvijek u crnoj haljini ili kaputu i s velikim crnim šeširom širokoga oboda kako s kozom ili s naramkom cvijeća šeta po Konalu. Mnogi su kod te iste dame u crnom znali odlaziti kupovati iznimno kvalitetan med (naime, bavila se i medarstvom) koji je ona prodavala, ali su samo rijetki znali da se iza te pojave, kojom su zbog njezina ozbiljnog izgleda i osamljenosti majke plašile malu djecu, krije jedna vrlo zanimljiva biografija. Ona se zvala Jelena Dorotka Hoffmann i bila je, makar u jednom malom dijelu, jedan od protagonista avangardnih likovnih strujanja zapadne umjetnosti.

Nažalost, životopisom ove slikarice nitko se dosad nije bavio, pa nema ni uobičajene bibliografije odakle bi se moglo započeti istraživanje, a njezin opus koji je sačuvan fragmentarno također ne daje velike mogućnosti proučavanja. Uz sve navedeno, činjenica da je četrdesetak godina

nakon smrti posve zaboravljena za stručnu javnost, ipak donekle začuđuje.¹ Nekoliko godina prije smrti predala je Državnom arhivu u Dubrovniku rukopisnu ostavštinu svoje obitelji koja se uglavnom sastoji od isprava dubrovačke vlastelinske porodice Bonda (Bundić), od čega samo jedan svežanj sadrži njezine vlastite dokumente, pisma, fotografije i slično, a i to sačuvano samo djelomično i nepovezano.² Stoga je ovaj rad napisan isključivo na osnovi dokumenata sačuvanih u spomenutom obiteljskom arhivu kao i sjećanja osoba koje su je poznavale: susjeda, poznanika i rođaka.³

Premda se bez opsežnijeg istraživanja u pariškim arhivima i muzejima njezina biografija ne može smatrati potpunom, nadati se je da će ovaj rad koji znači prvi pokušaj rekonstrukcije njezina života i rada skrenuti pažnju na djelovanje ove naše kubističke slikarice.

Jelena Dorotka Hoffmann rođena je u Dubrovniku 1. ožujka 1876. godine.⁴ Njezina majka bila je Malvina grofica Bonda, jedna od posljednjih pripadnica dubrovačke



Eugen Krstulović, *Portret gospođe Jele Dorotke*, akvarel, 1922, Umjetnička galerija Dubrovnik (foto: Tomislav Turković) / Eugen Krstulović, *Portrait of Mrs. Jela Dorotka*, water color, 1922, Umjetnička galerija Dubrovnik (photo: Tomislav Turković)

vlastelinske obitelji koja se spominje još u 12. stoljeću, čiji je rođak Luko Bonda (1815–1878.) bio poznati poduzetnik i graditelj dubrovačke kazališne zgrade (1865.), popularnog »Bondinog teatra«. Njezin otac bio je pukovnik Josip Dorotka von Ehrenwall (umro 1897. g.), pripadnik austrijskog vojnog plemstva češkog podrijetla, koji je službovao u Dubrovniku i ondje nekoliko godina bio zapovjednik mjesta (Platzkommandant). Iznimno marljiv i prilagodljiv po prirodi, vrlo se lako snašao u novoj sredini, gdje je pobrao simpatije sugrađana svojim poštenjem i čestitošću, a budući da je brat njegove supruge Marin grof Bonda koji je bio glava vlasteoskog doma, uglavnom živio u Beču gdje se bavio politikom, Josip Dorotka von Ehrenwall vodio je brigu oko velikoga gospodarstva obitelji svoje supruge, jer je porodica osim nekoliko palača u gradu posjedovala i brojne nekretnine na širem dubrovačkom području.⁵ O njegovu uzornom vođenju gospodarstva svjedoče brojne računske knjige i razne isprave sačuvane u spomenutom porodičnom arhivu koji se danas nalazi u Državnom arhivu u Dubrovni-

ku. Jelena Dorotka Hoffmann imala je i starijeg brata Đura (Jurja) koji je bio inženjer elektrotehnike i koji je živio u Splitu, dvije sestre, te mlađeg brata Marina (Marinicu) koji je umro mjesec dana prije oca, u dvadesetoj godini života.⁶

Po završetku osnovne škole upisala se 1889/1890. godine u Učiteljsku školu u Dubrovniku (tzv. Preparandija) i ondje završila jednu godinu, a nakon toga je svoje školovanje nastavila u Trstu, gdje je završila gimnaziju.⁷ Nakon toga udala se za časnika austrijske vojske Otta Hoffmanna koji je po svoj prilici bio podrijetlom iz Trsta, ali je on nakon nekoliko godina braka umro 1906. godine. Otto Hoffmann je poput njezina oca službovao u Dubrovniku, pa su često bili na relaciji Trst – Dubrovnik.

Vjerojatno zahvaljujući ostavštini supruge, te novcem dobivenim prodajom velike obiteljske barokne palače u središtu Dubrovnika,⁸ Jelena Dorotka Hoffman odlučila je učiniti zaokret u svome životu i posvetiti se onome što je oduvijek željela: umjetnosti. S tim ciljem otputovala je u Basel i ondje kratko studirala slikarstvo i kiparstvo, a nakon



Jelena Dorotka Hoffman, *Majka i dijete*, kombinirana tehnika, 1907–1914, privatno vlasništvo, Dubrovnik / Jelena Dorotka Hoffman, *Mother and Child*, mixed technique, 1907–1914, private collection, Dubrovnik

toga preselila se u Pariz. Tako je započelo najzanimljivije, ali i najnepoznatiije razdoblje njezina života koje je potrajalo idućih sedam godina, sve do izbijanja Prvog svjetskog rata. Nažalost, podaci kojima raspolažemo o njezinu životu u Parizu oskudni su, ali ipak dovoljni. Budući da je bila materijalno osigurana, u Parizu je imala svoj vlastiti atelje na Montparnassu, u ulici Avenue du Main broj 21. Nedaleko od ateljea je i živjela u ulici Rue de la Gaïte broj 19. Prema nekima, atelje je držala u suradnji s Marijom Ivanovnom Vasiljevom (poznatija kao Marie Vassilieff, 1884–1957. g.), Ruskinjom čiji je životni put donekle imao sličnosti s onim Jelene Dorotke Hoffmann: pripadnica više srednje klase, obrazovana, spretna i druželjubiva, došla je u Pariz kako bi se posvetila umjetnosti i gdje je učila slikarstvo kod Henrija Matissea. Godine 1908. utemeljila je Académie Russe koja se iduće godine prozvala Académie Vassilieff. Prema drugima, Marie Vassilieff je imala atelje u neposrednom susjedstvu, ali u svakom slučaju najpoznatija je po činjenici da su se od 1912. godine kod nje okupljali mnogi mladi i poznati

umjetnici koji su rado navraćali u malu kantine koju je ona vodila. Vrlo brzo postalo je to žarišno mjesto umjetničkog života na Montparnasseu u kojemu je 1913. godine Fernand Léger održao nekoliko predavanja o modernoj umjetnosti, a stalni posjetitelji ateljea i kantine Marie Vassilieff bili su: Erik Satie, Aleksandar Arhipenko, Henri Matisse, Nina Hamnett, Amedeo Modigliani, Ossip Zadkine, Juan Gris i Chaim Soutine, a zidove su krasila djela Marca Chagalla, Amedea Modiglianija, Pabla Picassa, Fernanda Légera i Ossipa Zadkina. Bio je to krug ljudi u kojemu se kretala i naša slikarica Jelena Dorotka Hoffmann, a neko vrijeme je i radila u slikarskoj školi Académie Matisse. Koliko do sada znamo, većinu je ovoga sedmogodišnjeg razdoblja (1907–1914. g.) provela u Parizu i u Francuskoj, a domovinu je posjetila u listopadu 1911. godine, što je razvidno prema jednoj sačuvanoj ispravi u vezi s nasljedstvom.⁹ Koliko je sama Jelena Dorotka Hoffmann sudjelovala u zbivanjima oko Marie Vassilieff, još ne možemo pouzdano kazati, ali je svakako poznavala sve protagoniste avangardnih kretanja

u umjetnosti, a u Parizu se dobro snašla zahvaljujući svojim poznanstvima i okretnosti, u čemu je prijateljstvo s Marie Vassilieff i krugom koji se okupljao u njezinu ateljeu svakako imalo presudno značenje. Jedna od omiljenih razonoda tog šarolikog društva bilo je iznajmiti uvečer konje i noću juriti praznim pariškim ulicama, a nije nedostajao ni spiritizam, omiljen tadašnjem mondenom svijetu.¹⁰ U Parizu se također upoznala i s kiparom Ivanom Meštrovićem s kojim je ostala u kontaktu i kasnije, o čemu svjedoči više njezinih pisama upućenih velikom kiparu, sačuvanih u njegovoj ostavštini.¹¹ Mrežu ostalih njezinih kontakata nije zasada lako rekonstruirati, ali budući da u jednom svome dopisu iz 1922. godine tadašnjem jugoslavenskom diplomatskom predstavništvu u Francuskoj spominje kao svjedoka poznatog španjolskog slikara Hermena Angladea y Camarasa u čijem je ateljeu u razdoblju prije Prvoga svjetskog rata radio i naš slikar Vinko Foretić, lako je moguće da su se Dorotka i Foretić poznavali.

O važnosti mjesta na adresi Avenue du Maine 21 za parišku kulturnu topografiju kao i povijest umjetnosti, dovoljno govori činjenica da je upravo u zgradi gdje su Marie Vassilieff i Jelena Dorotka Hoffmann imale svoj atelje godine 1998. otvoren Muzej Montparnassa (Le Musée du Montparnasse).¹²

Nakon sarajevskog atentata potkraj lipnja i njemačke objave rata Francuskoj početkom kolovoza 1914. godine vrtlog Prvog svjetskog rata koji je završio »dugo devetnaesto stoljeće« srušivši četiri stara carstva i izmijenio političku kartu svijeta, zahvatio je i Francusku. Kao državljanka Austro-Ugarske Monarhije koja je bila u neprijateljstvu s Francuskom morala je napustiti Pariz, a njezina imovina je blokirana. Račun za slikarske boje od 18. srpnja još govori o normalnom mirnom životu, ali račun za zimsku odjeću iz jednog pariškog butika s početka listopada vjerojatno svjedoči o pripremama za napuštanje Pariza.¹³ Bio je to kraj najproduktivnijeg razdoblja u njezinu životu i udarac od kojega se Jelena Dorotka Hoffmann nije nikada oporavila, ni materijalno, ni emocionalno. Nakon što je sedam godina živjela u Francuskoj, opčinjena romanskom kulturom i umjetnošću te aktivno sudjelovala u pariškom boemskom i likovnom životu, činjenicu da mora napustiti dom koji je ondje stvorila smatrala je ravnom izdaji. Pariz je napustila po svoj prilici potkraj rujna ili početkom listopada 1914. godine i otišla u Španjolsku koja je u ratnim zbivanjima ostala neutralna, te je u Španjolskoj ostala idućih pet godina. Sačuvana pisma koja su joj pisali majka i brat pomažu nam donekle osvijetliti njezin prognanički život u Španjolskoj: u onom iz listopada 1914. nalazimo je već u Barceloni gdje joj majka piše zabrinuto da o njoj nema

nikakvih vijesti duže od mjesec i pol dana, po svoj prilici zbog započetih ratnih operacija evropskih sila, a već iz idućeg pisma saznajemo da se nalazi u Pallma de Mallorci na Balearskim otocima. Tako je na Pallma de Mallorci 1915. i 1916. godine, u mjestu Porto Andraitx na Mallorci 1916. i 1917. godine, zatim 1918. u mjestu Javea Puerto (pokrajina Alicante), u mjestu San Antonio na Ibizi 1919. godine (gdje se kratko nalazila i 1915. godine), te opet u Palma de Mallorci. Kroz sve to vrijeme uzimala je novac sa svoga računa u Austriji koji je primala posredstvom austrougarskog vicekonzulata na Pallma de Mallorci, posredstvom kojega je uostalom rješavala i sve ostale svoje statusne potrebe.¹⁴ Za vrijeme njezina boravka u Španjolskoj, poznanstvo iz pariških dana s poznatom francuskom slikaricom i grafičarkom Marie Laurencin (1883–1956. g.) pretvorilo se u prijateljstvo jer je i ona morala napustiti Pariz i doći u Španjolsku zbog muža koji je bio Nijemac pa su se njih dvije intenzivnije družile i zajedno crtale. Gotovo pola stoljeća kasnije, iz cijelog svog života spominjala je jedino trajnu fascinaciju impresionistima i i Henri Matisseom te prijateljstvo s Marie Laurencin.¹⁵

Nakon završetka Prvog svjetskog rata Jelena Dorotka Hoffmann odlučila se za drugi veliki rez u svome životu i vratila se u domovinu. Međutim, nije se odmah vratila u Dubrovnik već u Dugi Rat pokraj Omiša, gdje je u tvrtci »Sufid« radio i njezin brat, ing. Đuro (Juraj) pl. Dorotka, a bila je to jedna od najvećih hidrocentrala u tadašnjoj državi koja je iskorištavala slapove rijeke Cetine. Budući da je odlično znala četiri jezika (talijanski, njemački, francuski i španjolski) radila je kao prevoditeljica i korespondent od srpnja 1920. do rujna 1922. godine, kada je tvrtka obustavila rad. Tako se Jelena Dorotka Hoffmann nakon desetljeća i pol lutanja po europskom kontinentu 1922. godine definitivno vratila u rodni Dubrovnik koji više nije napuštala.

Vrativši se u domovinu započela je borbu za povrat svoje imovine u Parizu. Tako je 18. svibnja 1921. obavijestila jugoslavensko diplomatsko predstavništvo u Parizu da se odriče austrijskog državljanstva i prihvaća jugoslavensko državljanstvo,¹⁶ a nakon toga mu je uputila molbu o pitanju svoje imovine u Francuskoj: »Niže potpisana slobodna je obratiti se Tom Kr. Poslanstvu molbom da bi blagoizvolilo potražiti informacije o sudbini pokretnina njezinog vlasništva koje je ostavila u Parizu.

Pri početku svjetskog rata 1914.–1915. potpisana koja je živila u Parizu, Avenue du Maine 21, XVI arrds, te se bavila slikarstvom, bila je prisiljena napustiti francusko tlo, kao ondašnja pripadnica Austroug. monarhije, te preseliti u Španiju, nakon što je svoju tamošnju imovinu, čiji se popis prilaže, predala na pohranu čuvarici atelijera u gore navedenoj ulici i



Jelena Dorotka Hoffman, *Lovina*, kombinirana tehnika, 1907–1914, Državni arhiv u Dubrovniku / Jelena Dorotka Hoffman, *The Catch*, mixed technique, 1907–1914, Državni arhiv u Dubrovniku

predujmila najamninu za jedan tromjesec.

Niže potpisana rođena u Dubrovniku, živi danas u veoma lošim ekonomskim prilikama, dapače ruinirana uslijed gubitka svoje imovine i podesnog ambijenta za bavljenje slikarstvom, jedinim svojim vrelom privrede, prisiljena je, da traži bilo kakovo namještenje uz nedoličnu plaću. Polaže stoga veliku važnost u to, da bi došla u posjed svog tamošnjeg namještaja, koji predstavlja vrijednost od 50 000 francuskih franaka.

Pri sklopljenju mira potpisana se je povratila ovamo u svoj zavičaj. Svi pokušaji da bi dobila glasa o svojoj imovini u Parizu ostali su do sada bezuspješni. Potpisana moli stoga To Kr. Poslanstvo, da bi izvolilo povesti izvide u svrhu ustanovljenja sudbine u prilogu opisanih pokretnina, te je obavijestiti o rezultatu istrage.

U slučaju, te je njezina gornja imovina bila proglašena vlasništvom neprijateljskog podanika, te susljedno konfiskovana, moli To Kr. Poslanstvo da bi izvolilo gornji iznos od 50

000 fr. navesti kao odštetu za kvar prouzrokovan ratom na teret neprijateljskih država, budući bi potpisana s gubitka tog zadnjeg posjeda ostala u najvećoj bijedi, te ne bi mogla da proslijedi svojom radnjom. Radi referencije potpisana navada kipara Iv. Meštovića, slikara Anylada Camarasa (živi u Parizu), [nečitko], Dra Fr. Proana, [nečitko]. U nadi.«¹⁷

Nakon višemjesečnog čekanja jugoslavensko diplomatsko predstavništvo u Parizu obavijestilo ju je u kolovozu 1922. da je »od francuskog Ministarstva vanjskih poslova primilo notu kojom izvještava da su izdata potrebna naređenja da se skine sekvestra sa Vaših dobara u rue de la Gaîté Broj 19 u Parizu«.¹⁸ Sudeći po tome da se atelje na Montparnassu nigdje ne spominje, kao i po činjenici da je živjela iznimno skromno, da se zaključiti kako ipak nije uspjela u povratu većine svoje imovine u Francuskoj. Od povratka u Dubrovnik pa sve do svoje smrti živjela je u anonimnosti, vrlo skromno, boemski, poznata u gradu kao »oridino«, posvetivši se na svome imanju na Konalu

pčelarstvu, cvijeću, voću i kaktusima. U svemu tome bila je iznimno uspješna, pa je njezin med kupovalo više privatnih osoba, ali i trgovina diljem Hrvatske, a stotine vrsta kaktusa nabavljala je iz svih dijelova svijeta. Njezin veliki vrt, a valja imati na umu da je u to vrijeme Kono bio slabo izgrađen i naseljen, bio je na glasu zbog svoje raznolikosti, bogatstva i uređenosti. Dvadesetih i tridesetih godina živjela je sa svojim bliskim prijateljem, poznatim dubrovačkim fotografom Cesarem Damianijem (1879–1936. g.) koji je također bio stručnjak za pčelarstvo.¹⁹

Potkraj 1934. godine Jelena Dorotka Hoffmann odlučila se na poduhvat dogradnje svoje trošne prizemne kućice u kojoj je dotad živjela. Sama je zamislila izgled skromne nadogradnje i na vlastitu ruku započela radove u kojima je i sama sudjelovala, ali je to izazvalo reagiranje nadležnih službi te je morala ishodovati sve potrebne dokumente. Tako je građevinski poduzetnik Stjepo Kovačević iz Gruža dovršio radove i potpisao projekt,²⁰ a izgled kuće je izazvao pravu malu senzaciju u susjedstvu budući da je prizemlje bilo – šuplje, jer je prvi kat od svega četrdesetak četvornih metara bio postavljen na betonske stupce koji su se nalazili u prizemlju. Tako je kuća zapravo imala samo jednu (i to malu) etažu za stanovanje, a prizemlje se sastojalo samo od spomenutih betonskih stupaca. U donekle smjeljoj ideji i namjernoj asimetriji malobrojnih otvora i stupova mogao bi se prepoznati daleki odjek avangardnih shvaćanja. Prema kazivanju susjeda, otvori su bili izvedeni mnogo asimetričnije nego što je to vidljivo na nacrtu koji reproduciramo, a budući da je kuća do danas više puta temeljito pregrađena i nadograđena, nije nam moguće sigurno utvrditi izgled te njezine, za onodobni Dubrovnik i presmjele, kreacije.

Jelena Dorotka Hoffmann slikala je i nakon povratka u domovinu, a nije poznato je li se bavila kiparstvom. Jedan od sačuvanih računa iz tridesetih godina za gips, glinu, grafit i boje mogao bi upućivati na pozitivan odgovor. Nažalost, većinu je svojih slikarskih radova uništavala, a među njima je bilo vrlo uspješnih aktova, raznih kompozicija sa životinjama, napose psima (hrtovima) i zmijama, uglavnom u temperi.²¹ I onih nekoliko koji su do danas ostali sačuvani u lošem su stanju, jer je ona živjela boemski, zanemarujući sebe i svoju imovinu. Nije poznato iz kojih je pobuda većinu svojih radova uništavala, moguće iz čistog larpurartizma ili je, prema njezinu shvaćanju, ta dekonstrukcija spadala u jednu od faza kreacije.

Drugi razlog zašto je njezinih crteža malo jest i taj da je njezina nasljednica, medicinska sestra Marija Pintarić koja ju je posljednjih godina života njegovala, nakon njezine smrti uništila i ono malo predmeta koji su joj pripadali, pa je tako zasigurno propao ostatak crteža koje je Jelena



Jelena Dorotka Hoffman, *Skica*, olovka na papiru, 1907–1914, Državni arhiv u Dubrovniku / Jelena Dorotka Hoffman, *Sketch*, pencil on paper, 1907–1914, Državni arhiv u Dubrovniku

Dorotka Hoffmann ostavila netaknutima. Njezin je opus u Hrvatskoj stoga sačuvan samo fragmentarno, ali i ono što je do nas doprlo svjedoči o njezinu talentu i dobroj razini izvedbe.

Premda je živjela u potpunoj anonimnosti, pokatkad, kada je bila dobrog raspoloženja, k njoj je u posjet znao navratiti netko od mlađih dubrovačkih umjetnika ili povjesničara umjetnosti na razgovor, budući da je slovila za velikog poznavatelja umjetnosti. Tako je slikar i kipar Eugen Krstulović 1952. godine naslikao njezin portret, a slikar Ljupko Kolovrat načinio je nekoliko njezinih karikatura.²² Dolazio je i povjesničar umjetnosti i konzervator Kosta Strajnić (1887–1977. g.) koji je živio nekoliko ulica dalje i koji je i sâm dvije godine svoje mladosti proveo u Parizu. Potkraj pedesetih godina pokušala je popraviti svoje već poslovično loše materijalne prilike došavši na ideju da se učlani u Udruženje likovnih umjetnika Hrvatske, te je za pomoć molila Kostu Strajnića koji joj je pomogao, ali nije poznato zašto učlanjenje nije ostvareno.²³ Tom prilikom vjerojatno



Jelena Dorotka Hoffman, *Skica*, olovka na papiru, 1907–1914, Državni arhiv u Dubrovniku / Jelena Dorotka Hoffmann, *Sketch*, pencil on paper, 1907–1914, Državni arhiv u Dubrovniku

je nastao i kratki koncept biografije Jelene Dorotke Hoffmann, pisan Strajničevom rukom koji ovdje donosimo u cijelosti: »Rođena 1. marta 1876 u Dubrovniku. Otac bio viši oficir i neko vrijeme komandant mjesta u Dubrovniku. Poslije osnovne škole studirala godinu dana na učiteljskoj školi. Zatim je pošla u Trst i svršila punu srednju školu. U Ljubljani svršila kurs za tri strana jezika: francuski, talijanski, njemački. U 22. godini udala se za Otona Hofmana, poručnika 22. austrougarske regimente u Dubrovniku. 1906 g. on je u svojoj 33-ćoj godini umro. Poslije muževljeve smrti Jelena Hofman pošla je u Basel kod kunjada svoga oca. U Baselu je godinu i po studirala slikarstvo i kiparstvo. Iz Basela je otputovala u Pariz. Tu je nastavila slikanje i naskoro se upoznala sa Picassom, Matisse-om i Šagalom. U Parisu se srela i sa Ivanom Meštrovićem. Neko vrijeme radila u školi Matisse-a. Kasnije je iz Pariza krenula za Španiju i tu je provela cijelo vrijeme Prvog svjetskog rata. 1922. vratila se u Dubrovnik i tu živi sve do danas. Uživa skromnu penziju: 4950 dinara mjesečno. [1913/14 aranžirala izložbu s Vasiljevnom u Mo-

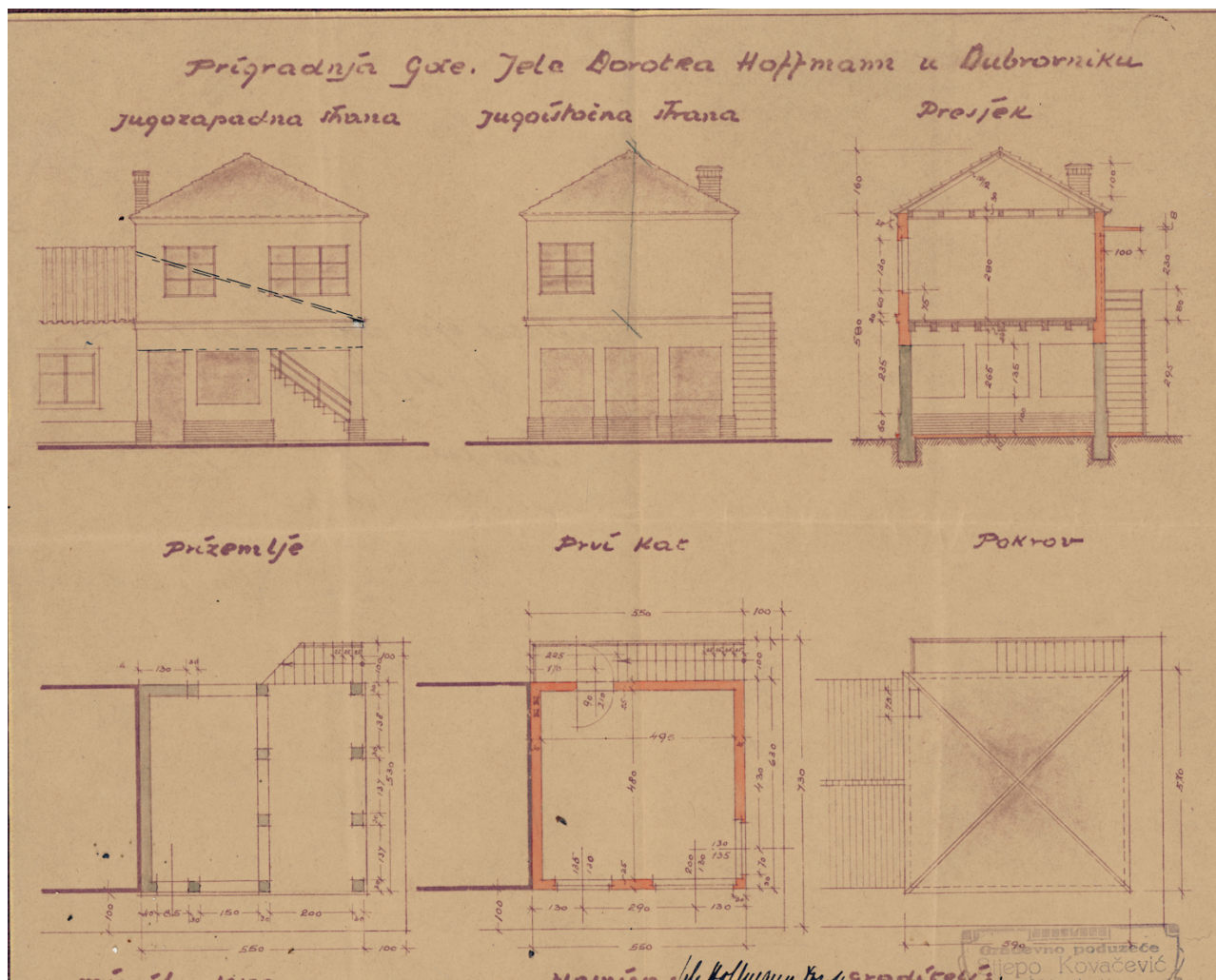
skvi i izlagala Van Dongen, Leger i Chagall.].«²⁴

Poznavajući Kostu Strajnića kao osobu koja je uvijek bila spremna svakome pomoći, ali i kao iznimno principijelnog i kritičnog stručnjaka, možemo s velikim pouzdanjem povjerovati u podatke koje on navodi.

Uostalom, i sam je odlično poznao umjetnički svijet Pariza, a Andréa Lhotea poznao je osobno i s njim bio u trajnoj prepisci.²⁵

Godine 1958. prodala je Državnom arhivu u Dubrovniku obiteljski arhiv, kao i dvije umjetničke slike – jedna prikazuje Dubrovnik prije potresa, a druga ankonitansku luku. Prva slika je danas u stalnom postavu Povijesnog odjela Dubrovačkog muzeja u Kneževu dvoru, a druga slika je u stalnom postavu Pomorskog muzeja u Dubrovniku.²⁶ Slike su, prema predaji, bile u kapelici ljetnikovca Skočibuha–Bonda, Između tri crkve.

Jelena Dorotka Hoffmann umrla je u dubrovačkoj bolnici 19. svibnja 1965. godine i pokopana u obiteljskoj grobnici vlastelinskog groblja na Mihajlu u Lapadu.



Nacr nadogradnje kuće Jelene Dorotke Hoffman u Dubrovniku, 1934, Državni arhiv u Dubrovniku / Plans of the additions to the house of Jelena Dorotka Hoffman in Dubrovnik, 1934, Državni arhiv u Dubrovniku

BILJEŠKE

1 Jelena Dorotka Hoffmann spomenuta je u katalogu izložbe *Kubizam i hrvatsko slikarstvo VLADIMIRA MALEKOVIĆA* 1981. godine (na kojoj izložbi je bio izložen i jedan njezin crtež, koji je ovdje naveden pod naslovom *Majka i dijete*), zatim u I. svesku knjige GRGE GAMULINA *Hrvatsko slikarstvo XX stoljeća*, Zagreb, 1987, str 360, te u *Enciklopediji hrvatske umjetnosti*, sv. I, str. 489 (Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb, 1995.) pod natuknicom Kubizam. Međutim, i *Enciklopedija hrvatske umjetnosti* i Grgo Gamulina podatke su preuzeli od Vladimira Malekovića koji je naveo neke nepotpune ili netočne podatke (primjerice, godina njezina rođenja), a njemu je prilikom pripreme spomenute izložbe podatke dala gospođa Vesna Barbić iz Zagreba, tada ravnateljica Ateljea Meštrovčić. Tako se krug zatvorio, a budući da je gospođa Vesna Barbić i piscu ovih redaka ljubazno ponudila podatke o ovoj slikarici, citiranje Grgo Gamulina ili Vladimira Malekovića čini se izlišnim, pogotovo u svjetlu novih dokumenata

ta pronađenih u obiteljskoj ostavštini, pohranjenoj u Državnom arhivu u Dubrovniku. Osim na navedenim mjestima, Jelena Dorotka Hoffmann usputno je spomenuta i u knjizi sjećanja NADE SKATOLINI, *Pripovijesti o Gradu*, Dubrovnik, 2006, str. 69.

2 Riječ je o osobnom arhivskom fondu HR-DADU-274 (Dorotka – Bonda) koji se sastoji od 14 kutija raznog arhivskog gradiva. Isprave u vezi s Jelenom Dorotkom Hoffmann nalaze se u kutiji 12, svežanj XXIII. U dubrovački Državni arhiv opisane arhivalije stigle su 1958. godine. Uahvaljujem se arhivistu Nikši Selmaniji na ovom podatku.

3 Zahvaljujem svim osobama koje su mi dale podatke o Jelenu Dorotki Hoffmann: Vesna Barbić (Zagreb), Vesna Dorotka (Split), Milja Juretić rođ. Dorotka (Blato na Korčuli), Ivo Brangiolica, Vera Brangiolica, Rastko Barbić, Oda Gjaja Kara-Pešić, Josip Pino Trostmann, Lucija Aleksić, Zita Vigjen, Neda Stanković, Marija Barbieri, Marija Vučković (svi iz Dubrovnika). Zanimljivo je da se njihovi iskazi potpuno slažu u svim detaljima. Hvala i dr. Nenadu Vekariću iz dubrovačkog Zavoda za povijesne znanosti

HAZU kod kojega sam provjerio osnovne rodoslovne podatke vlasteoske obitelji Bonda.

4 Budući da se njezino ime u dokumentima nalazi zapisano u mnogobrojnim oblicima (Jele Dorotka, Helene Hoffmann, Jelka pl. Dorotka, Helena de Dorotka Hofman, Helena Hoffmann de Dorotka, Elena Hofman, itd.) odlučio sam se za najlogičniju hrvatsku inačicu Jelena Dorotka Hoffmann.

5 Kada je Josip Dorotka von Ehrenwall umro, u nekrologu u novinama »Dubrovnik« (br. 51 od 18. prosinca 1897. g.) među inim je napisano: »Bio je čovjek ozbiljan, široke kulture, željezne volje, sjajnog karaktera, prožet čuvstvom dužnosti do skrajnosti. Od puteva poznao je samo pravi put, od načina samo poštenu način. Premda nije bio rođen u Dubrovniku, ljubio je ovaj grad kao da se je u njemu i rodio, a koliko je imao poznanika, toliko je imao i poštovalaca.« Slično su pisale i Supilove novine »Crvena Hrvatska« (18. prosinca 1897. g.).

6 »Novine Dubrovnik«, br. 46. od 14. studenoga 1897. god.

7 Državni arhiv u Dubrovniku, osobni arhivski fond HR – DADU – 274 (Dorotka – Bonda), kutija 12, svežanj XXIII, Svjedočba C. Kr. ženskog Učiteljska u Dubrovniku broj 5/1890 (Jelka pl. Dorotka).

8 Riječ je o palači Bonda u ulici Od puča broj 8. Prodana je 1907. godine Srpskoj pravoslavnoj crkvenoj općini sv. Blagovještenja u Dubrovniku koja ju i danas koristi. Na prvom katu nalazi se bogata biblioteka s arhivom i muzej ikona čiji je stalni postav 1953–1954. izradio Kosta Strajnić.

9 Državni arhiv u Dubrovniku, osobni arhivski fond HR – DADU – 274 (Dorotka – Bonda), kutija 12, svežanj XXIII., Izjava (»Dichiarazione«) datirana u Splitu, 29. listopada 1911. godine.

10 Prema iskazu gospođe Marije Vučković rođ. Kolbe kojoj je Jelena Dorotka Hoffmann to pripovijedala. Isto je potvrdila i nećakinja Jelene Dorotke Hoffmann gospođa Milja Juretić rođ. Dorotka.

11 Tri pisma Jelene Dorotke Hoffmann upućena iz Pariza Ivanu Meštroviću (i njegovoj tadašnjoj supruzi Ruži) koja se čuvaju u Fundaciji Meštrović pod signaturom A1–367, a2–367 i A3–367 svjedoče o trajnim prijateljskim vezama ovo dvoje umjetnika.

12 Podaci o Muzeju Montparnassa i Marie Vassiliev preuzeti su sa službene internetske stranice muzeja: www.museedumontparnasse.net (posjećeno 1. 9. 2007. g.).

13 Državni arhiv u Dubrovniku, osobni arhivski fond HR – DADU – 274 (Dorotka – Bonda), kutija 12, svežanj XXIII. Račun za boje od 18. 7. 1914. iz trgovine »Au printemps«, 64 Boulevard Hausmann, Paris, isporučen je na »Mme Hoffmann, 21 Av. du Maine«, a račun za odjeću trgovine G. Weinerja (»Ladies taylor«), 22 Rue de la Boetie, Paris, datiran je 5. 10. 1914. godine.

14 Sva obiteljska pisma i dopisi C. i Kr. Austro-Ugarskog vicekonzulata u Palma de Mallorci nalaze se u spomenutoj rukopisnoj ostavštini u Državnom arhivu u Dubrovniku.

15 Na ovim podacima zahvaljujem umirovljenoj ravnateljici Ateleje Meštrović, gospođi Vesni Barbić iz Zagreba. Nećakinja Jelene Dorotke Hoffmann, gospođa Milja Juretić rođ. Dorotka, uz vrijedne brojne podatke koje je dala autoru teksta, navodi kako je slikarica za vrijeme Prvoga svjetskog rata održala kontakte s Henrijem Matisseom, ali nije bilo moguće utvrditi je li to nastavila i kasnije.

16 Državni arhiv u Dubrovniku, osobni arhivski fond HR – DADU – 274 (Dorotka – Bonda), kutija 12, svežanj XXIII. Izjava o državljanstvu Helene Hoffmann de Dorotka upućena na francuskom jeziku Poslanstvu Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca u Parizu datirana u Dugom Ratu 18. 5. 1921. godine.

17 Koncept dopisa Poslanstvu Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca u Francuskoj pisan rukom Jelene Dorotke Hoffmann najvjerojatnije u svibnju 1921. godine sačuvan je u privatnom vlasništvu u Dubrovniku. Nažalost, donji dio stranice izjeden je zubom vremena i prekida se na mjestu gdje započinje nabrojavanje njezinih pariških prijatelja, a nedostaje i popis imovine koja se traži, tako da ostajemo uskraćeni za najzanimljiviji dio ovog dokumenta.

18 Državni arhiv u Dubrovniku, osobni arhivski fond HR – DADU – 274 (Dorotka – Bonda), kutija 12, svežanj XXIII. Službeni dopis Poslanstva Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca u Francuskoj broj 1985 od 5. 8. 1922. godine Jeleni Dorotki Hoffmann.

19 O njemu vidi: VESNA DELIĆ GOZZE, *Cesare Damiani – mjera za portretnu fotografiju* (katalog izložbe), Dubrovački muzeji, Dubrovnik, 2003.

20 Državni arhiv u Dubrovniku, Građevinski planovi općine Dubrovnik, godina 1934., kutija 115, spis 43.

21 Prema sjećanju gospođe Marije Vučković rođ. Kolbe i akad. slikara Josipa Pina Trostmann.

22 IVAN VIĐEN, *Od Montparnassea do Konala*, »Dubrovački vjesnik«, br. 2956, 22. rujna 2007, str. 48.

23 Na ovom podatku zahvaljujem akad. slikaru Josipu Pinu Trostmannu iz Dubrovnika koji je prisustvovao razgovoru Jelene Dorotke Hoffmann i Koste Strajnića u Strajnićevoj kući, oko 1955–1957. godine.

24 Koncept biografije Jelene Dorotke Hoffmann, pisan Strajničevom rukom sačuvan je u privatnom vlasništvu u Dubrovniku. Posljednja rečenica dopisana je drugom tintom i drugim rukopisom, prema mišljenju muzejske savjetnice Lucije Aleksić iz dubrovačke Umjetničke galerije, vjerojatno tadašnjeg ravnatelja Umjetničke galerije Josipa Vrančića.

25 IVAN VIĐEN, *Biografska studija o Kosti Strajniću* u knjizi KOSTA STRAJNIĆ, *Dubrovnik bez maske i misli o čuvanju dalmatinske arhitekture*, Zagreb, 2007, str. 37.

26 Zahvaljujem se gospođi Đukić-Bender iz Povijesnog muzeja Dubrovačkih muzeja i gosparu Đivi Bašiću iz Pomorskog muzeja Dubrovačkih muzeja na podacima o sadašnjem stanju ovih vrijednih i iznimno zanimljivih slika.

*Summary**Ivan Viđen**Jelena Dorotka Hoffmann (1876–1965) – Rediscovering a forgotten female cubist painter*

The Paris phase of Jelena Dorotka Hoffmann represents, along with Vinko Foretić who was in Paris at the same time and whom Hoffmann probably knew, one of the first contact of Croatian art with cubism. She was born into a noble family of Dubrovnik in 1876, and she left for Paris in 1907 to devote herself to art. As she was a person of means, she had her own apartment and atelier on Montparnasse, a place where new world art was being made. She studied in the painting school of Henri Matisse, and she was a friend of Marie Vassilieff, the founder of the famous Accadémie Russe (Accadémie Vassilieff). There she met many a giant of modern art, the young talented artists growing in stature, who frequented the cantine of Marie Vassilieff (Erik Satie, Henri Matisse, Nina Hamnett, Amedeo Modigliani, Ossip Zadkin, Juan Gris, Chaim Soutine). Among Croatian artists she maintained ties with Ivan Meštrović. At the beginning of the First World War and as a member of an enemy power, she had to leave Paris in the fall of 1914. She went to Spain where she stayed for several years. There she met and developed friendship with the well-known French female painter and print maker Marie Laurencin, who herself had to leave Paris. After years of wandering, Jelena Dorotka Hoffmann returned to Dubrovnik in 1922, to stay there in total anonymity until her death in 1965. Her undoubtedly interesting opus has been only partially preserved, and this is the first attempt to publish a small portion of it, along with a reconstruction of her life history, following the steps of the forgotten cubist female painter from Dubrovnik to Paris and back.